

TRANSCENDENTALNA MISAO RALFA VALDA EMERSONA**GÂNDIREA TRANSCENDENTALĂ LA RALPH WALDO EMERSON****LA PENSÉES TRANSCENDENTALE DE RALPH WALDO EMERSON****Saša SIMOVIĆ**

Univerzitet Crne Gore

Filozofski fakultet, Nikšić

E-mail: sasasimovic@t-com.me**Marija MIJUŠKOVIĆ**

Univerzitet Crne Gore

Filozofski fakultet, Nikšić

Abstract

American Transcendentalism presents a synthesis of philosophical, literary and religious movement which flourished during 1830s and 1840s in New England, primarily in Concord, as a specific reaction to the orthodoxy of Calvinism and rationalism of the previous period. Transcendentalists relied on the spontaneous, intuitive comprehension of the world, they believed that nature and universe were organic and defended sublimity, dignity and responsibility of an individual. Transcendentalism reached its climax with the ideas of its founder, Ralph Waldo Emerson, expressed in his numerous works and lectures. Since 1830s this sage from Concord, as he was usually referred to, has always been considered to be a spokesperson of his era idealism.

Apstrakt

Američki transcendentalizam predstavlja sintezu filozofskog, književnog i religioznog pokreta koji je nastao tridesetih i četrdesetih godina 19. stoljeća u Novoj Engleskoj, prvenstveno u Konkordu, kao svojevrsna reakcija na ortodoksiju kalvinizma i racionalizam prethodnog perioda. Transcendentalisti su se oslanjali na spontano, intuitivno poimanje svijeta, vjerovali da su priroda i univerzum organski, branili uzvišenost, vrijednost i odgovornost pojedinca. Svoj vrhunac transcendentalizam je doživio kroz ideje utemeljivača pokreta, Ralfa Valda Emersona, predočene u njegovim brojnim djelima i predavanjima. Još od tridesetih godina 19. vijeka ovaj, kako ga često nazivaju, mudrac iz Konkorda, bio je i ostao glasnogovornik idealizma svog doba.

Résumé

Le transcendantalisme américain représente la synthèse du mouvement philosophique, littéraire et religieux né dans les années trente et quarante du 19ème siècle en Nouvelle- Angleterre, tout d'abord à Concord, en tant réaction unique à l'orthodoxie du calvinisme et au rationalisme de la période antérieure. Les transcendantalistes s'appuyaient sur la notion spontanée, intuitive du monde, ils croyaient que la nature et l'univers étaient organiques, ils défendaient la sublimité, la valeur et la responsabilité de l'individu. Le transcendantalisme a atteint son apogée à travers les idées du fondateur du mouvement, Ralph Waldo Emerson, qu'il a traitées dans ses nombreuses œuvres et ses enseignements. Depuis les années trente du 19ème siècle, celui que l'on nomme souvent, le sage de Concord, fut et resta le porte parole de l'idéalisme de son époque.

Rezumat

Transcendentalizam američki predstavlja sintezu mišćarii filozofice, literare i religiozne, koja je nastala u New Englandu, u prvom rangu u Concordu, kao jedna vrsta reakcije na kalvinizam i racionalizam kalvinista ortodoksnog iz prethodne ere. Transcendentalisti su se oslanjali na koncepte o spontanosti i intuiciji, prema kojima je priroda i univerzum organizirani. Oni su naglašavali sublimnost i vrijednost i odgovornost pojedinca. Transcendentalizam je dostigao vrhunac kroz djela Ralph Waldo Emersona, koja su objavljena u njegovim djelima i predavanjima. Još od tridesetih godina prošlog stoljeća Ralph Waldo Emerson, poznat kao „gospodin iz Concorda“, bio je i jedan od glavnih propagatora i osnivača idealizma iz te ere.

Key words: *transcendentalism, nature, universe, individual*

Ključne riječi: *transcendentalizam, priroda, univerzum, pojedinac*

Mots-clé : *transcendentalisme, nature, univers, individu.*

Cuvinte cheie: *transcendentalism, natură, univers, individ autonom*

Unitarijanizam koji je začet krajem osamnaestog vijeka na području Bostona osporavao je emocionalnost Drugog velikog buđenja i zagovarao religioznu slobodu i kongregacionalnu autonomiju.¹ Ovaj pokret je ponajprije predstavljao novu sintezu optimizma doba prosvjetiteljstva i aspiracija nove nacije. Uglavnom ga je podržavao značajan dio elite američkog društva, mada već u trećoj deceniji narednog stoljeća, unitarijanizam nailazi na prve velike izazove, pogotovo one oličene u Ralfu Valdu Emersonu (Ralph Waldo Emerson) i transcendentalnoj misli. Kako Donald Janela (Donald Yannella) ističe, idealizam američkih transcendentalista je zapravo bila vrsta hibrida nastalog u najznačajnijoj mjeri pod uticajem Kanta i postkantovaca, kao i engleskih kolega Kolridža (Coleridge) i Karlajla (Carlyle). Američki transcendentalisti su osnovali i Transcendentalni klub² čiji su se članovi prvi put okupili 19. septembra 1836, dakle samo deset dana nakon što je objavljeno Emersonovo djelo *Priroda (Nature)*. Oni su takođe pokrenuli i svoj časopis *The Dial*.³

---

¹ Donald Yannella, *Ralph Waldo Emerson*, Boston, Twayne Publishers, 1982, p.10

² Frederik Henri Hedž (Frederic Henry Hedge), Emersonov prijatelj, predložio je formiranje kluba za polemisanje. Devetnaestog septembra 1836. organizovan je sastanak onoga što će kasnije biti poznato kao Transcendentalni klub. Sastanak je organizovan u kući Džordža Riplija (George Ripley) u Bostonu. Osim Emersona, Hedža i Riplija sastanku su prisustvovali Konvers Frensis (Convers Francis), Bronson Alkot (Bronson Alcott), Džejms F. Klark (James F. Clarke) i Orestis Braunson (Orestes Brownson). Dakle, osim Alkota svi ostali bili su unitarijanistički sveštenici. Zanimljivo je istaći da su poslali pismo Karlajlu (Carlyle) nadajući se da će doći u Ameriku i pridružiti im se. Među članovima bilo je i žena poput Elizabet Hoar (Elizabeth Hoar), Sare Bredford Ripli (Sarah Bradford Ripley), Margaret Fuler (Margaret Fuller). Jedino, i to nepisano pravilo, koje je postojalo u klubu bilo je da se ne poziva niko kome bi zasmetala rasprava o novim i ne baš popularnim idejama. Gay Wilson Allen, *Waldo Emerson*. Middlesex, Penguin Books, 1982, pp 284 – 304.

³ Naziv časopisa *The Dial (Brojčanik)* zapravo se odnosio na „sunčev sat“ („sun dial“) koji mjeri periode američke kulture. Alkot je predložio ime nadajući se da će časopis „mjeriti“ razvoj misli. Nekoliko članova Transcendentalnog kluba najavilo je da će objavljivati tekstove u ovom časopisu. Mnogi smatraju da je Margaret Fuler bila mnogo „strožiji sudija“ u ocjenjivanju kvaliteta radova od Emersona koji je ovim časopisom želio da otvori vrata i mladim, neafirmisanim stvaraočima. Vrijedi pomenuti da je Hedž, poučen Emersonovim primjerom nakon obraćanja Teološkom fakultetu, izjavio da ne želi da bude povezivan sa pokretanjem ovog časopisa jer se plašio da ga ne označe kao ateistu. Pomenuti časopis se objavljivao skromnim sredstvima svega četiri godine. Margaret Fuler je uređivala časopis prve dvije godine, a preostale dvije Emerson. *The Dial* nikada nije ostvarivao novčanu dobit niti je ikada imao preko tri stotine pretplatnika. Pretplata je iznosila tri dolara, a godišnje su izlazila četiri broja. Časopis je brojao 136 stranica. Perry Miller, *The American Transcendentalists: Their Prose and Poetry*, New York, Doubleday & Company Inc., 1957. p. 138; *Waldo Emerson*, p. 357.

Transcendentalisti su opovrgavali hladni „lokovski racionalizam“ unitarijanističke misli i oslanjali se na spontano, intuitivno poimanje svijeta. Upravo u ovome oni su vidjeli glavno sredstvo koje čovjek ima na raspolaganju da bi dosegao krajnje vrijednosti – istinu, dobrotu i ljepotu. Po stavovima američkih transcendentalista priroda i univerzum su organski, a ne mehanički, a fizička, materijalna priroda odgovara svim aspektima duševnog svijeta. Pomenućemo i njihovo neslaganje sa obredima institucionalizovane religije, kalvinističkim shvatanjima o predodređenosti, neoklasičnim formalizmom. Nasuprot ovome, branili su uzvišenost čovjeka, vjerovali da njegov genij, ukoliko prati razum, može da se uzdigne i „procvjeta“ što je u značajnoj mjeri vodilo ka stvaranju individualizma i bacilo dodatnu svjetlost na prava i prednosti svake osobe. Transcendentalisti su zagovarali dostojanstvo, vrijednost, autoritet i odgovornost pojedinca do one mjere koja bi bila nezamisliva njihovim precima puritancima.⁴

Većina transcendentalista je rođena u vrijeme unitarijanizma u Novoj Engleskoj. Međutim, očigledno je koliko brzo su se okrenuli protiv racionalizma svojih očeva, pogotovo, kako je Emerson jednom istakao, kao leš hladnog unitarijanizma Harvarda i ulice Bretl. U transcendentalistima vidimo, kako Peri Miler (Perry Miller) naglašava, prvi istinski „povik“ protiv materijalističkih pritisaka jedne „biznis“ civilizacije.⁵ Iako protestanti u biti, njihov protest je bio uperen protiv „protestantske etike“ i ostvaren kroz odbijanje da se bave odgovarajućim zanimanjem, njegovanjem dokolice i izbjegavanjem bogaćenja. Međutim, pravi prikaz onoga što transcendentalizam u suštini predstavlja bilo je predočeno u predavanju koje je 4. februara 1880. godine pred Licejem u Konkordu održao najuticajniji i najznačajniji predstavnik američkog transcendentalizma Ralf Valdo Emerson, a koje je zapravo njegovo stoto predavanje pred ovim Licejem i ujedno pretposljednje pojavljivanje pred publikom. U pitanju su „Istorijske zabilješke o životu i književnosti Nove Engleske“ (“Historic Notes of Life and Letters in New England“), nastale još 1867. godine u kojima ističe značaj samopouzdanja čovjeka. Emerson ovdje ističe da su oduvijek postojale dvije strane i to strana prošlosti i strana budućnosti, utemeljenje i pokret. Povremeno otpor se oživljava, šizma se događa i manifestuje u književnosti, filozofiji, crkvi, državi, društvenim običajima. Ranije generacije, kaže Emerson, djelovale su u ubjeđenju da je socijalni prosperitet bilo blaženstvo čovjeka i žrtvovala građanina državi dok moderan um vjeruje da nacija postoji zbog pojedinca, odnosno zbog zaštite i obrazovanja svakog čovjeka. Ovo je doba raskida, disocijacije, slobode, suzdržanosti. Svaki čovjek je za sebe i odgovara samo sebi. Javlja se univerzalni otpor vezama koje su nekada bile od esencijalnog značaja za društvo. Nova rasa je žilava i jaka, kaže Emerson. Ljudi su fanatici u slobodi te stoga mrze cestarine, poreze, banke, hijerarhije, guvernere, bune se kako protiv teoloških tako protiv političkih dogmi. Emerson tvrdi da njegovo doba teži samoći.

Asocijacija vremena je slučajna, momentalna i licemjerna, odvojenost je suštinska i progresivna. Dioničar je zauzeo mjesto ratobornog barona, a plemići neće više odlučivati o životu i smrti svojih podanika, već će sada, u drugom obliku, kao kapitalisti biti sa njima u ljubavi i „podgrizati“ ih kao i ranije. Emerson ističe da autoritet u crkvi, na koledžu, u sudnicama jednostavno opada. Eksperiment je vjerodostojan, antika je postala smiješna. Emerson smatra da je upravo moderna nauka vrhovni izvor religiozne revolucije i to još od Kopernika čija su učenja negirala uvreženo mišljenje da je zemlja centar univerzuma. Svako „odstupanje“ od prirode se „kažnjava“ neuspjehom i izobličenošću. Dakle, reformatori su predstavljali novu klasu miroljubivih i blagonaklonih, tako različitu od žestokih puritanaca kojima su vješanje kvekeru, spaljivanje vještica i progon katolika bile poznate metode obračunavanja sa onima koji nijesu prihvatili njihove dogme i viđenje svijeta. Potom, Emerson tvrdi da svaka teorija ima tendenciju da zađe u krajnost. Recimo, u slobodnim institucijama američkog društva čovjek ima pravo da bira – svi mogući oblici rada i ostvarivanja dobiti otvoreni su pred njim tako da hiljade ljudi mogu lako steći bogatstvo kao nigdje drugo. Međutim, vlasništvo prijeti da čovjeka od nauke i umjetnika pretvori u egoističnog kućepazitelja koji uživa u vinu, kafi i luksuznom namještaju. Tada čovjek shvata da je otvorio pogrešna vrata i dopustio neprijatelju da uđe u njegov zamak i da je civilizacija greška, odnosno da

⁴ *Ralph Waldo Emerson*, pp 11 – 12.

⁵ "Foreword" in *The American Transcendentalists: Their Prose and Poetry*, p. x

ništa nije tako prosto kao veliko skladište soba punih namještaja i bezvrijednih stvari. Emerson kao primjer navodi Toroa⁶ u kome vidi praktičan odgovor teorijama socijalista ističući da njemu nije bila potrebna ni falanga, ni vlada, ni društvo pa gotovo ni sjećanje. Po Emersonu Toro je živio „extempore“ i bio jedini čovjek od dokolice zbog čije slobode drugi su izgledali kao robovi.⁷ Emersonovo predavanje koje ujedno predstavlja smio izraz i ukorijenjeno transcendentalističko ubjeđenje u slavu „genija“ nasuprot prostog „talenta“ jeste „Postupak prirode“ (“The Method of Nature”) koje je održao, mnogo godina ranije, pred Društvom Adelfi (Society of the Adelpi) na Votervil koledžu u Mejnu, 11. avgusta 1841. godine. Ovdje Emerson navodi kako voli čuti muziku vodenog točka i cijeni željezničku prugu, odnosno kako je trgovinu i svaku mehaničku vještinu posmatrao kao obrazovanje jer je u svakom od ovih poslova čin invencije, intelektualni korak, a taj čin jeste zapravo spiritualni čin dok je sve ostalo samo puko ponavljanje istoga. Po uzvišenom redosljedu intelekt je na prvom mjestu, a priroda na drugom. Ono što je nekada postojalo u intelektu kao zakon, sada je dobilo oblik prirode, tako da mi nikada ne možemo biti „stranci“ niti se osjećati inferiorno u prirodi jer je ona meso našeg mesa, kost naše kosti. Emerson doživljava prirodu kao adekvatan standard, svojevrsno mjerilo našeg uspona i pada. Ona je svjedok i ne može se pokvariti jer i onda kada čovjek proklinje ona i dalje svjedoči istinu i ljubav. Priroda se jedino može shvatiti kao nešto što postoji u univerzalnim okvirima. Međutim, svršetak svijeta u čovjeku, po Emersonu je poslednja pobjeda uma, univerzalno nas ne privlači dok nije „smješteno“ u individuu, jer, kako ističe u ovom tekstu, okean je svuda isti, ali nema nikakvo svojstvo dok se ne gleda sa obale ili nekog broda.⁸

Međutim, još ranije, 15. jula 1838. godine, Emerson je održao čuveno predavanje „Obraćanje Teološkom fakultetu“ (“Divinity School Address”) koje je predstavljalo otvoreni sukob sa ortodoksijom bogoslovije na Harvardu. Nakon veoma poetičnog uvoda u kome ističe misteriju prirode, Emerson glorifikuje vrijednost spontane, pojedinačne percepcije. Samim tim što je vjeru povezo sa spontanim i intuitivnim sposobnostima čovjeka, on je povezivao redove „jeretika“ i „nevjernika“ koji su podrivali crkvene dogme od samih početaka Nove Engleske. Kvekeri, antinomijanci i arminijanci suprotstavljali su se establišmentu kalvinističke crkve baš kao što su unitarijanci izazivali modernu ortodoksiju.⁹ Emerson kaže da dok je Hrist jedini u istoriji cijenio vrijednost čovjeka, institucionalizovano hrišćanstvo je „iskvarilo“ njegovu vjeru tako da izgleda da crkva naprosto „tetura“ što je posebno primjetno kod propovjednika formalista koji više nijesu u dodiru sa vjerom, samim sobom i svojom kongregacijom. Njihova propovijed, kaže Emerson, dolazi iz sjećanja, a ne iz duše. Štaviše, Emerson tvrdi da istorijsko hrišćanstvo uništava moć propovijedi onemogućavajući istraživanje moralne prirode čovjeka. „Kada god predikaonice uzurpira formalista onda je vjernik prevaren i ostavljen bez utjehe.“¹⁰ Naravno, njegovo obraćanje je izazvalo veliku

⁶ Henri Dejvid Toro, Emersonov mlađi savremenik i jedini transcendentalist koji je bio porijekom iz Konkorda. Ovaj „samopostavljeni inspektor sniježnih oluja“ živio je velikom jednostavnošću. Duge šetnje po brežuljcima i poljima Konkorda, bez obzira na vremenske uslove, zapravo su predstavljale najbolji primjer transcendentalnog „egoizma“. Recimo, u svom Dnevniku, pod naslovom "Himna jutru u avgustu" ("Hymn to the August Morn", 12. avgust 1851.) on kaže da bez obzira što je čovjekov život trivijalan priroda je sveta i herojska. Ono po čemu je prvenstveno ostao poznat jeste njegovo djelo *Volden (Walden)*, 1854.) u kome je prikazao svoj odlazak u šume Voldena gdje je sagradio kolibicu i proveo dvije godine. Živeći krajnje jednostavnim načinom života u prirodi, on je želio da svoju životnu teoriju stavi na probu. Po mnogima *Volden* je najznačajniji izraz američke transcendentalne misli. Njegov esej „O građanskoj neposlušnosti“ ("On Civil Disobedience") iniciran je stvarnim događajem. Toro je odbio da plati taksu u znak protesta protiv rata sa Meksikom. Ovim esejem uticao je na kasnije oblike pasivnog otpora nepravednim zakonima (Mahatma Gandi u Indiji, Martin Luter King u Americi). *The American Transcendentalists: Their Prose and Poetry*, p.70

⁷Ralph Waldo Emerson, "Historic Notes of Life and Letters in New England" in *The American Transcendentalists: Their Prose and Poetry*, pp 5 – 20.

⁸ Ralph Waldo Emerson, "The Method of Nature" in *The American Transcendentalists: Their Prose and Poetry*, pp 49 – 68.

⁹ *Ralph Waldo Emerson*, pp 19 – 20.

¹⁰ "Whenever the pulpit is usurped by a formalist, then the worshipper is defrauded and disconsolate", Ralph Waldo Emerson, "The Divinity School Address" in Radojka Vukčević (ed) *An Anthology of American Literature*, Podgorica, Institut za strane jezike, 1998. p. 291

polemiku, na prvom mjestu zbog sadržine, ali dijelom i zbog retorike.¹¹ Uslijedile su brojne kritike kao i „napadi“ u raznim novinama.¹²

„Američki učenjak“ („The American Scholar“) i „Obraćanje Teološkom fakultetu“ u suštini su predstavljali radikalne stavove koji su Emersona stavili u žižu javnosti i to uz veliku dozu kritike, čak i osude. Kada su ga članovi Fi Beta Kapa društva (Phi Beta Kappa) sa Harvarda pozvali da održi predavanje 31. avgusta 1837. ni slutili nijesu da će u tom Emersonovom predavanju prepoznati klicu sumnje u ozbiljnost njihovog obrazovanja. Pod uticajem putovanja po Evropi, Emerson govori o američkom učenjaku u odnosu na njegovog kolegu iz Evrope. On u svom obraćanju ističe da se školovani ljudi u njegovoj zemlji ne susreću da bi u igrama odmjeravali snagu i vještinu ili da bi recitovali poput starih Grka, ne okupljaju se zbog ljubavi i poezije kao trubaduri niti zbog unapređenja nauke poput njihovih savremenika iz Evrope.¹³ Upravo iz ovih razloga, kaže Emerson, vrijeme je došlo da tromi intelekt skine gvozdene poklopce i da se okonča zavisnost od drugih zemalja. Suština njegovog obraćanja društvu Fi Beta Kapa jeste u tome da Amerikanci treba da se prema svom evropskom nasljeđu odnose ozbiljno, ali ne treba da dozvole da im ono bude obavezujuće. Naprotiv, Amerikanci treba da zamijene zapuštene i oronule amfiteatre, natrane muzeje i čađi prekrivene univerzitetske prostorije za prirodu, ističući da ona stara pouka „Spoznaj sebe“ i savremena „Proučavaj prirodu“ postaju zapravo jedna maksima.¹⁴ Biti učenjak ne znači samo znati šta drugi misle već i šta sam čovjek misli. Knjigu treba pravilno koristiti, u suprotnom umjesto Čovjeka koji misli (The Man Thinking) dobijamo „knjiškog moljca“, nesposobnog da stvori sopstvene principe već samo da eksploatiše tuđe, već postojeće.

Emerson prihvata i kolridžovsko razlikovanje „Razuma“ („Reason“), spontanog, od „Uma“ („Understanding“), racionalnog koje samo registruje rezultate tehničkog i analitičkog mišljenja. On smatra da jedino neracionalnim i spontanim čovjek može da pojmi transcendentalno. Međutim, osim prirode i knjiga, treći, veoma važan uticaj na učenjaka jeste „djelovanje“ („action“). Ovi uticaji nijesu bitni samo za proces kreacije već da učenjak spozna svoju moć kao „Čovjek koji misli“ označenu kao „Povjerenje u sebe“ („Self – trust“), a koja će, svega nekoliko godina kasnije, zapravo prerasti u „Samopouzdanje“ („Self – reliance“). Ovo „self – trust“ jeste oblik intelektualne hrabrosti koju pravi učenjak mora posjedovati. Dakle, po Emersonu američki učenjaci treba da postanu novi predstavnici misli koji moraju da stvaraju i jačaju svoju vezu sa prirodom, knjigama i djelovanjem. Naravno, Emerson je mnoge svoje transcendentalističke stavove iznio u esejima. Recimo, u jednom od najpoznatijih eseja „Samopouzdanje“ (1841), on ističe ideju „Vjeruj sebi“ („Trust Thyself“), bavi se odnosom čovjek–spoljašnji svijet u kojem pronalazi klicu problema odnosa pojedinca prema sebi samom i zaključuje da se sklad i jedinstvo čovjeka i svijeta mogu ostvariti isključivo ako on nije disocijan od sebe, od svog *Ja*. Emerson se dotakao i pitanja konformizma, odnosno koliko *Ja* pripada samom čovjeku, a koliko grupi i da li čovjek može tvrditi da je stvorio nešto posve originalno kada je svaka riječ koju izgovori dio istorijskog nasljeđa. Dakle, problem je u tome kako da budem *Ja* ono što jesam, odnosno da ne budem kao drugi. Zbog toga Emerson i započinje svoj esej latinskom sentencijom *Ne te quaesiveris extra* poručujući čitaocu da ne traži van sebe, odnosno da ne oponaša druge.¹⁵ Emerson takođe tvrdi da mu nijedan drugi zakon ne može biti svet osim

¹¹ S obzirom na „skandal“ koji je izazvao svojim govorom ne čudi nas činjenica da Emerson nije pozvan na Harvard narednih trideset godina. Međutim, 1866. godine Harvard mu je dodijelio počasno zvanje Doctor of Laws degree.

¹² Naravno, reakcija javnosti bila je izuzetno oštra što je rezultiralo znatno drugačijom porukom samo nedjelju dana kasnije kada je govorio na koledžu Dartmut. Međutim, ono što je Emerson stvarno osjećao zbog događaja na Harvardu najbolje pokazuje „Uril“ („Uriel“), pjesma objavljena u prvoj zbirci poezije 1846. godine. U pjesmi Emerson sebe naziva odbačenim Urilom, koji zapravo predstavlja arhetipski amblem buntovnog intelekta, miltonovskog arhandela svjetlosti. Ovdje alegorizuje kušnje kojima je podvgnut od strane onih koje je svojim obraćanjem „izazvao“. Iako je u pjesmi Emerson zadržao svoj stav, ipak se osjeća da je bio duboko zabrinut. On u pjesmi poziva Urila da se „obračuna“ sa unitarijancima. Iako je u pjesmi i te kako uočljiv ironičan ton, ipak se dobija utisak da se Emerson nije baš najbolje osjećao u ulozu podrivača establišmenta. *The American Transcendentalists: Their Prose and Poetry*, p. 218

¹³ Ralph Waldo Emerson, "The American Scholar" in *An Anthology of American Literature*, pp 270 – 271.

¹⁴ David Justin Hodge, *On Emerson, The United States of America*, Wadsworth, 2003, pp 29 – 32.

¹⁵ Ralph Waldo Emerson, "Self – Reliance" in *An Anthology of American Literature*, p. 297

zakona njegove prirode, ali i da ništa nije tako sveto kao integritet sopstvenog uma jer čovjeku ništa ne može donijeti mir osim njega samog kao i trijumf sopstvenih principa. Zanimljivo je prokomentarisati i Emersonov stav o dosljednosti. Emerson smatra da čak i nedosljednost katkad može sadržati izvjesnu pozitivnu stranu u odnosu na konvencionalnu dosljednost, takozvanu "foolish consistency" koja podrazumijeva da se čovjek čvrsto pridržava svog stava samo zato što ga je ranije prihvatio. Dakle, u ovakvim situacijama Emerson preporučuje da se „prevaziđe“ navika da se bude dosljedan, a samim tim i „vjeran“.¹⁶

Osnovni principi transcendentalističkih ubjeđenja Emersona dati su u njegovom djelu *Priroda (Nature, 1836)*. Upravo u ovom djelu on je pokušao da objasni relacije između tri ključna elementa misli, odnosno kako Robinson kaže: „vjerovanje u pristup čovjeka moralnom osjećaju, viziju cjelokupne stvarnosti kao 'jednog uma' i ubjeđenje da bi proučavanje prirode moglo pomoći da se otkrije to sveobuhvatno jedinstvo.“¹⁷ Ovdje se o prirodi govori kao glasniku novih ljudskih sposobnosti. S obzirom na to da sveštenik ne poima prirodu na adekvatan način baš kao što naučnik ne shvata spiritualno, jedino prirodoslovac može vidjeti optimizam između prirode i duha, odnosno njegovo izučavanje je istovremeno transcendentalno i imanentno. U prvom poglavlju *Prirode* on kaže da u šumi čovjek odbaca svoje godine kao zmija košuljicu i da uvijek ostaje dijete, bez obzira na svoje životno doba, jer je upravo u šumi vječna mladost, tamo se vraćamo razumu i vjeri. Emerson daje mističan prikaz iskustva u prirodi u okviru kojeg potire osjećaj distinkcije između sopstvenog identiteta i identiteta prirode i dovodi do njihovog potpunog stapanja u jedinstveni entitet: „Postajem transparentna očna jabučica. Ja sam ništa. Ja vidim sve. Bujice Univerzalnog Bića struje kroz mene. Ja sam dio ili čestica Boga.“¹⁸

Za Ralfa Valda Emersona možemo reći da je zasigurno najznačajniji predstavnik američkog transcendentalizma. Njegov uticaj na razvoj misli na području SAD-a i stvaralaštvo brojnih pisaca, poput Toroa i Vitmana, bez sumnje je izuzetan. Među onima koji su hvalili Emersona pomenućemo Margaret Fuller, Džordža Santajanu, Elizabet Palmer Pibodi. S druge strane, ovoga filozofa iz Konkorda uvažavale su mnoge poznate ličnosti poput magnata Henrija Forda. Danas, na početku 21. vijeka njegovo ime pominje se ne samo u akademskim krugovima, već i u političkim govorima, njegove sentencije koriste se u televizijskim reklamama i razglednicama. Ne samo da je Emerson povezivan sa trgovačkim „impulsima“ već su pojedini njegovi stavovi „komercijalizovani“ što se posebno može vidjeti na primjeru čuvene reklame za *Nike* sportsku opremu iz 90-tih godina prošlog vijeka. Uz pomenutu reklamu puštan je niz aforizama iz Emersonovog eseja „Samopouzdanje“ što je kulminiralo u samom sloganu "Just do it".¹⁹

Naravno, bilo je i onih koji su oštro kritikovali i pisca i djelo. Edgar Alan Po je u svojoj „Ligeji“ („Ligeia“), zapravo još jednom pokazao i dokazao svoj tvrdokorni stav o transcendentalizmu, ismijavajući transcendentalističko mistično shvatanje volje, jedne od najvećih ljudskih sposobnosti, kao načina da se trijumfuje nad materijom i dokuči uzvišeno. Vanrednim misterijama života i smrti, opisivanjem snova izazvanih narkoticima, Po izvrće poruzi „transcendentalnu misteriju“ „Ligeje“.²⁰ U svojim satirama „Kako napisati članak u stilu *Blekvuda*“ („How to Write a *Blackwood* Article“) i „Nikad se ne kladite u glavu sa Đavolom“ („Never Bet the Devil Your Head“) koristeći *reductio ad absurdum* Po ismijava transcendentalizam. Inače, Po je bio mišljenja da transcendentalisti imaju takav stil da zalaze u opskurnost opskurnosti radi, odnosno misticizam misticizma radi. Zna se da je Po često Boston nazivao Barom, odnosno štabom „Klika

¹⁶ *On Emerson*, pp 53 – 57.

¹⁷ "a belief in the human access to the moral sense, a vision of all reality as 'one mind', and a conviction that the study of nature could help reveal that comprehensive unity", David M. Robinson, "Emerson and Religion" in Joel Myerson (ed), *A Historical Guide to Ralph Waldo Emerson*, New York, Oxford, Oxford University Press, 2000, p. 159

¹⁸ "I become a transparent eye ball. I am nothing. I see all. The currents of the Universal Being circulate through me; I am part or particle of God", Ralph Waldo Emerson, "Nature" in *An Anthology of American Literature*, p. 297

¹⁹ *A Historical Guide to Ralph Waldo Emerson*, pp 63 – 65.

²⁰ Bloomfield, Shelley Costa, *The Everything Guide to Edgar Allan Poe*, Avon, Massachusetts, Adams Media, 2007, pp 150 – 151.

ljudskog roda“ (“Humanity clique“).²¹ Endrjuz Norton (Andrews Norton) smatra da su glavne karakteristike škole za čijeg se rodonačelnika smatra Emerson najčudnovatije pretpostavke uz ogromno neznanje i nesposobnost promišljanja kao i podjednak prezir dobrog i valjanog ukusa.²² Henri Džejms (Henry James), osim što je kritikovao nedostatak forme Emersonovih eseja, ukazivao je na latentnu necjelovitost njegovog književnog pristupa. „Nezavisnost, povratak prirodi, traženje sebe samog, činjenje za sebe, bilo je zapravo ono što je on najviše preporučivao, pa opet, on stalno podsjeća čitaoce na konvencionalne znakove i posvete – na ono što su drugi ljudi već učinili.“²³ Virdžinija Vulf (Virginia Woolf) je mišljenja da sva ta jednostavnost na kojoj Emerson insistira jeste zapravo rezultat: „ne samo ignorisanja toliko toga već i koncentrisanja na određene stvari. [...] Takvim sredstvima on može proizvesti izuzetan efekat uzdizanja [...] Ali, ovakva uzdizanja nijesu izvodljiva; ona neće izdržati bilo kakav prekid.“²⁴ Alen Tejt (Allen Tate) je istakao da je Emerson lučonoša koji nije mogao vidjeti ništa drugo do svjetlost te da je suštinski bio slijep i da je kao takav postao prorok industrijalizma.²⁵ Mnogi savremeni kritičari zamjeraju Emersonu da je zalazio u krajnost i pretjerivao u insistiranju na snažnom, pa čak i radikalnom individualizmu. Tako na primjer, Kventin Anderson (Quentin Anderson) kritikuje emersonovsko „imperijalističko ja“ (“imperial self“) koje rezultira u „poricanju istorije, pripadanja jednoj generaciji, milosrđa, reformi, institucionalnih sredstava bilo koje vrste.“²⁶ Dakle, očigledan je širok dijapazon stavova o Emersonu koji se kreće od oštrih kritika, neutralnih komentara do pohvala i hvalospjeva.

Ipak, pokazalo se da su transcendentalisti bili mnogo više od filozofa zavaljenih u fotelje sa konjakom u ruci, prepuštenih kontemplacijama i nastojanju da „izandala“ američka promišljanja i ideje uvedu u novo doba. Kako Blumfildova ističe, oni su željeli više od praktičnog, ličnog napretka i usavršavanja za koje se svesrdno zalagao Otac Jenkija, Bendžamin Frenklin. Očigledno je da Emersonu pripada zasluga što je ideje transcendentalizma uveo u liceje, prezentovao ih širokom auditorijumu kroz predavanja i eseje. Još od tridesetih godina 19. vijeka ovaj, kako ga često nazivaju, mudrac iz Konkorda, bio je i ostao glasnogovornik idealizma svog doba. Izgleda da interesovanja za njegovo djelo ne jenjavaju ni u 21. vijeku.

Bibliografija

1. Abbey, Cherie D. and Janet Mullane (eds), *Nineteenth-Century Literature Criticism*, Detroit, Michigan, Gale Research Company Book Tower, 1987.
2. Allen, Gay Wilson, *Waldo Emerson*. Middlesex, Penguin Books, 1982.
3. Bercovitch, Sacvan (ed), *The Cambridge History of American Literature*. (vol. IV), Cambridge University Press, 2004.
4. Bercovitch, Sacvan and Myra Jehlen. (eds), *Ideology and Classic American Literature*. Cambridge, New York, Cambridge University Press, 2004.
5. Bloomfield, Shelley Costa, *The Everything Guide to Edgar Allan Poe*, Avon, Massachusetts, Adams Media, 2007.
6. Buell, Lawrence, *New England Literary Culture: from Revolution through Renaissance*, Cambridge University Press, 1986.

²¹Kent Ljungquist, "The Poet as Critic" in Kevin J. Hayes (ed.), *The Cambridge Companion to Edgar Allan Poe*, Cambridge, New York, Cambridge University Press, 2002, p.15

²² Norton Andrews. August 27, 1838, in *On Emerson*, p. 7

²³ “Independence, the return to nature, the finding out and doing for oneself, was that he mostly highly recommended; and yet he is constantly reminding his readers of the conventional signs and consecrations – of what other men have done“, Henry James, from *Partial Portraits* in *On Emerson*, p. 95

²⁴ “not only of ignoring so much, but of such concentration upon a few things. [...] By means of it he can produce an extraordinary effect of exaltation [...] But these exaltations are not practicable; they will not stand interruption“, Virginia Woolf, from “A review of *Journals of Ralph Waldo Emerson*“, in *On Emerson*, p. 97

²⁵ Allen Tate, from *Reactionary Essays on Poetry and Ideas* in *A Historical Guide to Ralph Waldo Emerson*, p. 64

²⁶ “denial of history, membership in a generation, charity, reform, institutional means of every sort“, Quentin Anderson, from *The Imperial Self: An Essay in American Literature and Cultural History* in *Ibid*, p. 54

7. Gilmore, Michael T., *American Romanticism and the Marketplace*. Chicago and London, The University of Chicago Press, 1985.
8. Hayes, Kevin J. (ed), *The Cambridge Companion to Edgar Allan Poe*. Cambridge, New York, Cambridge University Press, 2002.
9. Hodge, David Justin, *On Emerson*, The United States of America, Wadsworth, 2003.
10. Matthiessen, F. O., *American Renaissance: Art and Expression in the Age of Emerson and Whitman*, London, Oxford, New York, 1968.
11. Miller, Perry, *The American Transcendentalists: Their Prose and Poetry*, New York, Doubleday & Company Inc., 1957.
12. Myerson, Joel (ed), *A Historical Guide to Ralph Waldo Emerson*, New York, Oxford, Oxford University Press, 2000.
13. Vukčević, Radojka, *An Anthology of American Literature*, Podgorica, Institut za strane jezike, 1998.
14. Vukčević, Radojka, *A History of American Literature: Then and Now*, Podgorica, Univerzitet Crne Gore, Institut za strane jezike, 2005.
15. Vukčević, Radojka, *Reading American Literature: A Critical Anthology*, Podgorica, Univerzitet Crne Gore, Institut za strane jezike, 2002.
16. Waggoner, Hyatt H., *American Poets: from Puritans to the Present*, Boston, Houghton Mifflin Company, 1968.
17. Yannella, Donald, *Ralph Waldo Emerson*, Boston, Twayne Publishers, 1982.